

CURS D'HISTÒRIA DE CATALUNYA

Tema I: Prehistòria

Dijous 7 d'octubre 2010

¿De on venim? Avui només hi ha una raça humana, "Homo sapiens sapiens", una evolució d'una branca d'homínids que originà diverses branques i evolucionaren per separat. Unes i altres s'anaren extingint a voltes per desaparició i d'altres per hibridació.

Els primers homínids evolucionats a partir de les diverses branques d'australopitecs apareixen a l'est de l'Àfrica fa entre 2 i 4 milions d'anys des de on es desplaçaren cap a tot l'est i sud del continent i després a la resta dels antics. L'Homo erectus tenia una alçada entre 1,40 i 1,60 metres, el pes entre 40 i 60 Qgs. i una capacitat craniana entre 750 i 1200 cc. Bon caçador i pescador, coneixia l'ús del foc i fabricava estris d'ós, fusta i pedra.

L'etapa geològica del Pleistocè s'inicià fa 1,8 milions d'anys fins als 9.800 A.C. Hagueren en aquest període de temps, quatre glaciacions: Gunz, Mindel, Riss i Würm, on s'alternaren èpoques d'intens fred amb d'altres molt més càlides, també períodes plujosos amb d'altres d'una gran sequera. Això modificava notòriament el perfil de les costes i el curs dels rius, l'existència de grans glaceres que en el cas de l'actual Catalunya afectava a totes les valls pirinenques. Aquestes variacions del clima, afectaven la flora i la fauna i obligava als grups humans, petits i dispersos, a desplaçar-se quan els canvis es feien palesos.

Neandertals, la raça europea.

De l'evolució de l'Homo erectus sorgí l'Homo Heidelbergensis i d'aquest L'Homo neandertal sapiens El nom de Neandertals procedeix de la vall alemanya de Neander i llur abast fou tota Europa i l'orient mitjà. La branca europea evolucionà d'acord amb les variacions climàtiques i s'adaptà al fred extrem de les glaciacions.

Aparegueren cap els cent mil anys A.C. Anteriorment, havien aparegut diverses branques de pre-neandertals, com les restes de Banyoles i de Talteüll (La Cova de l'Aragó), on s'han trobat fins ara les restes de 20 individus de diverses edats i sexe. Ara, l'abric

Romaní de Capellades, es altre lloc on s'està escrivint una nova pàgina de l'evolució humana.

A la fi de la darrere glaciació, la de Würm, cap l'any 9800 A.C., s'inicià l'holocè, quan ja els darrers neandertals havien desaparegut, els darrers a la península ibèrica i només pervivia l'home actual.

¿com eren els Neandertals? Mai formaren agrupacions nombroses, només grups familiars molt reduïts, vivien de la caça, pesca i recollida de fruits, desplaçant-se contínuament en recerca d'aliments. Coneixien el foc, el culte als morts i les tècniques de l'industria lítica per fabricar instruments de sílex, destrals, puntes i raspalls. Vestien amb les pells dels animals caçats per protegir-ne del fred.

Desaparició dels Neandertals Fins fa molt poc es tenia per cert que només l'espècia originària del Rift Africà havia sobreviscut i que els set mil milions actuals d'éssers humans només eren descendents d'una sola espècie. Els moderns estudis comparatius de l'ADN de restes fòssils ens demostra que som el producte d'un mestissatge de les diverses races humanes que han conviscut en el planeta i que a Europa i especialment a l'arc mediterrani, als nostres gens encara hi ha traces de neandertals, com també a l'Europa de l'est traces de la raça asiàtica de Chu-Ku-Tien i Java.

En principi, més baixos i robustos. La capacitat cranial era superior als 1450 cc. i una caixa toràcica més ample. No tenien mentó i les extremitats més curtes amb una ossada molt massissa. L'aspecte físic podia ser molt variat, predominava però el tipus de pell clara i cabell ros o rogenc, especialment al nord peninsular i el centre europeu.

Diferents immigracions d'Homo sapiens sapiens procedents d'Àfrica durant els períodes interglacials arriben al sud i est europeu, son els antecessors de l'home de Cromagnon. Més evolucionats i amb unes estructures socials més complexes, de mica en mica anaren arraconant als neandertals als territoris més inhòspits on resultava complicat trobar els aliments i la cacera que necessitaven. Els Neandertals mai foren un nombre elevat d'individus i necessitaven uns territoris molt dilatats per desenvolupar les activitats de cacera i recol·lecció. No formaven poblats i practicaven un canibalisme ritual. Cap el 30.000 A.C. s'extingiren al centre d'Europa i els darrers individus es refugien en

les muntanyes més inaccessibles de la península ibèrica fins a llur desaparició total cap l'any 15.000 A.C. La troballa recent a la serralada Cantàbrica de les restes d'un pre-adolescent datat en aquesta època amb característiques dels dos grups, demostra que hagueren contactes entre els neandertals i els sapiens. És possible que alguns síndromes regressius actuals puguin ser l'herència neandertal que han arribat fins l'actualitat.

Irrupció de “L'homo sapiens-sapiens”

Cap el 30.000 A.C. sorgeix l'home de Cromagnon, antecessor de l'uropeu actual. Més alt, estilitzat i àgil que els seus contemporanis i amb una capacitat associativa que els mancava a la resta, creava grups més nombrosos i jerarquitats, també inventaren la divisió del treball, dins dels grups s'especialitzaren en diverses tasques que els permeté millorar la qualitat dels estris i atuells, especialment les armes per a la caça i els enfrontaments bèl·lics. Les primeres manifestacions artístiques que han arribat fins a nosaltres son les figures femenines anomenades “venus”, que suposa un culte a la fertilitat de la dona. Les més antigues son d'uns 30.000 anys. des de aquesta data es fan palesos els relleus escultòrics amb figures humanes i d'animals, de tipus realista i també esquemàtics.

Les tècniques, l'indústria i les arts es perfeccionen. La ceràmica sorgeix cap l'any 6000 A.C., al principi son cistelles recobertes amb fang i cuites al foc, en fang cuit es fabricaven figuretes amb finalitats màgiques o religioses i per evolució cap l'any 2500 A.C. la ceràmica del vas campaniforme representa un avanç considerable que permet la fabricació d'atuells de tot tipus. Ja en aquesta època es generalitza l'ús del teler de marc i en alguns llocs del mediterrani incipients estris d'aram, destrals, punxons i agulles que durant uns milers, conviuran amb els de pedra i os.

Cap al 12.000 A.C. hi ha les manifestacions de l'art rupestre, pintures fetes en coves o abrics. D'aquesta data son les del nord peninsular i de Niaux, a l'Ariège. Més endavant, ja en el neolític, sorgiràn les de l'arc mediterrani, d'estil i tècnica diferent.

Cap l'any 7.500 A.C., fineix la glaciació de Würm i el clima s'estabilitza. El glaç es retira a les altituds i latituds altes i el nivell de la mar creix i el litoral europeu assoleix el perfil actual. De mica en mica, la població canvia els hàbits i es sedentaritza, els grans

animals, objecte de cacera, emigren a latituds més altes i els grups humans es fixen al terreny, comencen els primers conreus i l'incipient domesticació d'animals, en un procés que demanarà milers d'anys.

El Neolític. L'especialització en l'indústria lítica produí estris cada cop més perfeccionats. La pedra, tallada amb cura, produí puntes de llança, ganivets, puntes de sageta, xerracs, fets amb pedra dura com el sílex. La sedentarització produí l'especialitat i la divisió del treball, com es fa palès en els poblats neolítics com La Draga, a Banyoles. Altrament, la suavització de les temperatures feu possible la construcció d'habitatges fora dels abrics naturals i permetia l'agrupament d'un nombre creixent de pobladors en els llocs on l'abundor d'aigua, de terres fèrtils i de recursos naturals ho permetia.

Aquests fets produïren excedents de producció d'aliments i d'instruments lítics o de os i propiciaren el comerç a base d'intercanvis. Fins aquesta època, la població d'éssers humans havia estat estable, sense augments significatius, uns pocs milers, gairebé centenars. La sedentarització significà un salt demogràfic important i l'especialització l'establiment de classes socials amb la consegüent jerarquització, com es demostra amb els enterraments en que l'existència d'aixovars de molta riquesa assenyala personatges d'un rang alt i també sentiments religiosos en la creença d'una existència després de la mort.

Cap els anys 4.000 a 2.000 A.C., sorgeix la cultura megalítica, amb la construcció dels menhirs, dolmens i cistes, sovint representen sepultures i ritus de fertilitat. També representen el domini sobre un determinat territori.

Els avenços tècnics. Cap el 1800 A.C., es consoliden les millores urbanístiques, els poblats s'estructuren per un ordre social i defensiu, on no manquen, sovint, mesures higièniques com clavegueram, dipòsits de deixalles i llocs d'enterrament. La divisió del treball ja es un fet i també l'existència de guerrers professionals, encarregats de la defensa del poblats i també de l'ordre social.

Els Metalls

Des de el 3000 A.C. es generalitza l'ús de l'aram i no triga a fer-se un aliatge amb l'estany per aconseguir bronze, un producte molt més dur i compacte que permet fabricar estris i articles suntuaris. Es coneixia l'or i l'argent nadius, aquests metalls però son molt tous i no tingueren altra utilitat que fer orfebreria: penjolls, collarets, etc.

Cap el 700 A.C. arribà una veritable revolució metal·lúrgica: grups d'indoeuropeus, del grup celta, procedents del centre d'Europa, introdueixen l'ús del ferro, un procés tècnic gens senzill car precisa d'altres temperatures. És possible que en un principi, s'explotés el ferro meteòric, cap el 500 A.C. però ja podem conèixer una metal·lúrgia del ferro prou elaborada. És l'època en que en el Pirineu, grups bascoïdes, coneixedors d'aquesta tecnologia, s'estenen a banda i banda de la serralada i imposen llur hegemonia, llengua i toponímia a la Ribagorça, els Pallars, l'Aran i Andorra. Troben un escull a llur expansió a la Cerdanya, on, els pobladors també coneixen el ferro del Conflent, Vallespir i Ripollès. Al sud, les tribus iberes, especialment la poderosa confederació dels ilergets, posen fre a aquesta expansió bascoïde.

Els ibers

Cap el segle VI A.C., els ibers s'estableixen en el que avui és Catalunya i a la resta de l'arc mediterrani.

D'origen Africà, tenen una estructura tribal que s'organitza en confederacions fortament jerarquitzades. Situen els poblats en llocs elevats (castro), per guaitar i facilitar la defensa i com llur activitat principal és la guerra, es protegeixen amb muralles i obres de defensa com els fossars. Les cases eren de planta rectangular, fetes amb basament de pedra i parets de tova. Els seus recursos econòmics principals, el conreu de la terra, especialment el blat, la civada, l'ordi i el mill, també aprofitaven els recursos del bosc, com els glans per fer pa i pasturaven ramats d'ovelles, cabres i porcs, domesticaren el cavall que el feren servir per la caça i la guerra. També eren bons comerciants i artesans i poblats hagueren que acumularen veritables dipòsits d'or i d'argent i arribaren a encunyar monedes. Malgrat la diversitat dels grups, llur armament era molt variat, vestien una túnica curta lligada al cos per un cinturó, i estaven armats amb llances, arcs i sagetes, punyals i coltells, també

feien servir la fonda en que eren especialment experts els balears i espases de fulla llarga i corbada anomenades “falcades”

Com a defensa, els guerrers ibèrics utilitzaven casc i escut, gran i ovalat o també altre de petit, anomenat “caetra”.

El seu sistema de govern era variat. A la nostra zona, havien famílies que ostentaven el poder que no era absolut, car sovint havien clans que disputaven l'hegemonia. Existia l'esclavatge, de presoners de guerra o pels culpables de delictes, en alguns col·lectius com els ilergets, potser el més poderós, havia una mena de senat o consell dels principals.

Eren uns bons artesans, feien teixits de llana i lli de bona qualitat, la ceràmica arribà a nivells d'excel·lència com també l'escultura i l'orfebreria.

El sentiment religiós es concretava en l'adoració a deesses de la fecunditat i de l'agricultura, en els esperits protectors de la llar i de la dansa, també adoraven animals com el senglar, el llop o l'àliga i solien oferir sacrificis d'animals en els ritus fundacionals.

Coneixien l'escriptura i es conserven un cert nombre d'inscripcions en pedra o en metalls tous com el plom, dissortadament però, fins al present, no s'ha pogut desxifrar els textos compostos amb un alfabet de 28 signes.

Els principals grups ibers establerts a Catalunya, foren els Laietans establerts al Barcelonès i Maresme, els Cossetans a les comarques del nord de Tarragona, els ilerjavons a les terres de l'Ebre i Priorat, els Ilergetes al Segrià i La Noguera, els Lacetans a la Segarra i l'Anoia, Ceretans a la Cerdanya, Bergistans al Berguedà i Solsonès, Ausetans a Osona, Castellans al Gironès i Garrotxa, Indigetes a La Selva i Baix Empordà.

Tot el territori català, llevat de les altes valls pirinenques, està farcit de restes de poblats ibèrics, especialment el litoral i les comarques de ponent. Ullastret a l'Empordà, Puig Castellar a Santa Coloma de Gramenet, Cubelles al Tarragonès i l'Arbeca al Segrià, son uns pocs exemples de la gran munió existent i que en ocasions, prefiguren moltes de les posteriors fundacions romanes.

Imatges projectades:

I-1 : Mapa prehistòria

I-2 : Neandertals

I-3 : Rostre nen neandertal

I-4 : Neandertals i sapiens

I-5 : Jaciments neandertals

I-6 : Forma d'aguantar el bifaç

I-7 : Anvers i revers d'un bifaç

I-8 : Mapa de l'extensió de les
glaceres a Europa.

I-9 : Jaciments aurinyacians i perigords.

I-10: Principals jaciments de l'art
rupestre al llevant peninsular.

I-11: Detall de les pintures de Cogul
(Garrigues)

I-12: Cabana neolítica (6000 A.C.)

I-13: Poblament neolític de La Draga
(Pla de l'Estany)

I-14: Pintures rupestres Cogul

I-15: Dolmen a Espolla (Alt
Empordà).

I-16: Mapa edat dels metalls

I-17: Mapa edat del ferro a la
Península Ibèrica.

I-18: Mapa distribució de les
tribus Ibèriques

I-19: Ullastret (reconstrucció)

I-20: Objectes Ibèrics

I-21: Ex-vots Ibèrics

I-22: Escripció Ibèrica